

Андрій Содомора

Студії одного вірша

ЛІТОПИС
ЛЬВІВ, 2006

Видавничий
центр
ЛНУ

ББК 83.07
УДК 81,255.4
С 57

Содомора А. Студії одного вірша. – Львів: Літопис, 2006. – 364 с.

Автор есеїстичних “Студій одного вірша”, перекладач і письменник Андрій Содомора, ділиться багаторічним досвідом дослідження та перекладання лірики Горація, критичним баченням не лише своїх, а й інших, українських і чужомовних, інтерпретацій знаменитих од співця золотої середини. У рамках “Студій ...” – аналіз поетичних творів європейської літератури (Гете, Лермонтов, Верлен, Лорка, Шевченко, Франко, Рильський). У книжці скрупульозно досліджено (в центрі уваги нерідко – ціна одного звука) проблему неперекладності того чи того поетичного тексту; до аналізу залучено матеріал різних, не лише філологічних, наук та мистецтв, зокрема, музики й живопису.

“Студії ...” адресовані кожному, кого цікавлять барви й тони художнього слова.

Редактор
Мирослава Прихода

Рекомендовано до друку
Вченою Радою Львівського національного університету імені Івана Франка.
Протокол №4/9 від 01.09.2006 р.

ISBN 966-7007-54-5

© Літопис, 2006
© Андрій Кісь, *проект обкладинки*, 2006
© Андрій Содомора, 2006

Зміст

<i>Від автора</i>	5
Повертаючись до Горація	9
ЗЕЛЕНЕ CRESCENDO ГОРАЦІЄВОГО “ПАМ’ЯТНИКА”: <i>тінь жива – і тінь вічна</i>	11
МИТЬ НА ЙМЕННЯ <i>ЛЕВКОНОЯ</i>	41
НЕСХИТНИЙ ДУХ НАД УРВИЩЕМ ЖИТТЯ	55
МОВОЮ ПОЕТИЧНОГО SCHERZO, АБО LUPUS IN FABULA	77
ГОРАЦІЄВА ВЕСНА: ПОГЛЯД З ОСЕНІ	89
“АВТОГРАФ ДВОХ ГОРАЦІЄВИХ ОД” (ДО ЕЛІЯ ЛАМІЇ: I, 26; III, 17)	105
СТУКАЮ В ДВЕРІ ДНЯ...	117
ПОКИ ЩЕ ВІК ЗЕЛЕНИЙ...	129
ЧОРНЕ СОНЦЕ ІЗ ПОТОЙБИЧ	139
ДВА НАДВЕЧІР’Я: ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЕТИЧНОГО ОБРАЗУ	151
ОДВІЧНА ЗАСТОРОГА БЛИСКАВИЦІ	157
У ПРОЗОРСТІ ДЖЕРЕЛА Й СЛОВА	167
На голос Ехо	181
БАГАТОГОЛОСЕ ВІДЛУННЯ ТИШІ	183
ВІЧНА ОДИНОКІСТЬ ЛЕРМОНТОВОГО “ПАРУСА”	213
САМОТНИЙ ГОЛОС ПЕРШОЇ СКРИПКИ ОСЕНІ	237
У ЗАДЗЕРКАЛЛІ ОБРАЗУ	269
ЧАС ТИХО НАЛЯГАЄ НА ВЕСЛО	277
ІВАН ФРАНКО – ПОЕТ БОЛЮ Й СПРОТИВУ: ДІАЛОГ З АНТИЧНІСТЮ	283
“КНИГИ – МОРСЬКА ГЛИБИНА...” <i>кілька думок про “Лиса Микиту”</i>	323
СОНЕТА КРИШТАЛЕВА ФІЛІГРАНЬ	347

*Світлій пам'яті Михайла Москаленка,
Перекладача,
Літературознавця,
Редактора*

ВІД АВТОРА

Приятелям Поета, – тим, які є, і тим, які хочуть ними стати, молодим і старшим, присвячено ці сторінки. Хай же їм поталанить обудити любов і спогади, оновити й поглибити їх, подолати упереженість, а серце й почуття – розрадити й освіжити!..”. Ті слова, що відкривають третє видання (1913) “Естетичних коментарів до Горацієвої лірики” В. Гебгарді, годяться й для зачину “Студій одного вірша” – книжки, яка теж первісно була задумана як збірка *естетичних* коментарів до пісень (од) провідного римського лірика. Одначе багаторічний досвід перекладача античних авторів, передусім Горація (К.: Дніпро, 1982), отже, й дослідника поетичної мови їхніх творів (як-бо перекладати, не досліджуючи?), одразу ж розширив жанрові рамки: коментарі переросли у студії. Але писані вони в есеїстичному, а не у стисло науковому ключі: домінує тут бажання поділитися з читачем *своїми* враженнями – як читача й перекладача – від бачення поетичного тексту та його інтерпретацій.

Латинське дієслово *studere*, на відміну від нашого *вивчати*, поєднуючись із давальним відмінком (наче *всеціло віддаватися чомусь*), передбачає пильну увагу до найменшої деталі того, що є предметом студій. Зосереджуючись на одному якомусь вірші, *віддаючись йому*, входячи в його світ, неодмінно виходимо на ширші обрії, на терени

інших наук, неосяжне – бачимо *мов у краплі води*. Пишучи в такому ключі, з чотирьох книг Горацієвих од довелося вибрати лише деякі, найпоказовіші, щоб у їхньому світлі можна було побачити своєрідність Горацієвої поетики. І не тільки Горацієвої: якщо справді немає ні таких ситуацій у житті, ані явищ у граматиці, що їх не можна було б ілюструвати прикладом із Горація, то й в арсеналі античних поетів немає таких засобів, до яких не звертався б співець золотієї середини.

Три речі спонукали мене до написання цієї книжки. Передусім – потреба пильніше приглянутися до своїх же перекладів Горацієвих творів, особливо ліричних, над якими я працював понад чверть сторіччя тому; самому ж собі відповісти на запитання – чи правильну обрав стежку і чи можна, тримаючись її, наближуватись до Горація? А це, звісно, вимагає осмислення перекладацького доробку інших, і не тільки українських, інтерпретаторів. Друге, що нагадувало про потребу таких студій, – це дивний брак у рамках класичної університетської освіти курсу поетики, де студент міг би довідатися, що таке поетичне слово для античних – і для нас, де зрозумів би, що не можна судити про Горація, Гомера, Вергілія, інших поетів з того, *про що* вони пишуть, оминаючи те, *як* вони про це пишуть; про це – у першій частині книжки (“Повертаючись до Горація”). І насамкінець, продовжуючи тему перекладання, – поміркувати над рецепцією найвідоміших поетичних творів європейської літератури – нашою і навпаки: творів нашої літератури – іншими мовами, а принагідно простежити за тими стежками, які ведуть поетів нової доби до їхніх попередників – до джерел.

Це останнє й стало матеріалом для другої частини “Студій...” (“На голос Ехо”). Тут – переважно ліричні мініатюри (єдиний виняток – “Лис Микита” І. Франка), де поетична мова, як і в Горація, особливо сконденсована й інтенсивна, де саме “форма”, звукова канва твору (невипадково ж – “пісні”), є ключовою для розуміння задуму автора. Найпоказовіші з того погляду – “Нічна пісня мандрівника” Й.-В. Гете, “Осіння пісня” Поля Верлена, “Пісня сухого помаранчевого дерева” Г. Лорки, твори Т. Шевченка (“Ми вкупці колись росли...”), “Белеет парус одинокий” М. Лермонтова, а щодо органічної

присутності античного матеріалу – сонет “У теплі дні збирання винограду” М. Рильського, “Безмежнеє поле в сніжному завою...” І. Франка.

Отож у центрі уваги “Студій ...” – живе, *мовлене* слово (*viva vox*) у поетичному контексті; можливість чи неможливість його перенесення на іншомовний ґрунт, і домінує тут – проблема неперекладності, яка стосується передусім лірики Горація. Саме ця проблема, коли не залишати її поза увагою, змушує перекладача (визнавати неперекладність – не означає не перекладати) щонайглибше проникати в поетичну канву іншомовного слова і, відповідно, шукати щонайтонших відтінків рідного слова, щоб якоюсь мірою тій проблемі зарадити. Інтерпретатор, однак, й не подумуватиме про неперекладність, поки не заглибиться в оригінал, поки не *дослухатиметься* до слова, бо найчастіше саме звуковий його образ постає нездоланною перешкодою на шляху до адекватного перекладу.

Є у наведеній цитаті німецького автора особливо важливий вислів (“...подолати упередженість, а серце й почуття – розрадити й освіжити”), а в ньому – чи не найвагоміше для Горація, та й всієї античності, слово: “освіжити”. Воно – у центрі Горацієвого “Пам’ятника”: “Crescam laude recens” – *Зростатиму у свіжій славі*. А свіжість бачення і відчування світу залежить від наших зусиль, тож не Горація вина в тому, що переклади його творів так часто віддають “духом старої шафи” (В. Шимборська). Зробити Горація по-справжньому сучасним – це, словами тієї ж поетеси, пошанувати його старожитність. Втім, це стосується не лише античності. Вислів Горація – “Зростатиму у свіжій славі” – так чи інакше, сягаючи думкою у майбутнє, повторює кожен поет. Добре, якщо викладені на сторінках “Студій...” міркування прислужаться тій непідвладній часу свіжості поетичного слова...

Андрій Содомора,
Львів, 2006